

NR. 2 (18) FEBRUARIE 2022

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCĂȚ
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

PRIMA MONOGRAFIE A ȘCOLII ROMÂNE DIN FRANȚA, ALCĂTUITĂ DE ISTORICUL PETRE ȚURLEA¹
Dr. Magdalena ALBU

Autor, printre altele, al volumelor „Ultimii doi regi” și „Transilvania de nord-Est. 1944-1952”,

renumitul profesor universitar și istoric Petre Țurlea ne propune o lucrare, ce stă sub semnul primatului. Din această perspectivă, avem de-a face cu cea dintâi monografie dedicată unui subiect cu totul și cu totul aparte - Școala Română din Franța, fondată de savantul Nicolae Iorga, în primul sfert al secolului XX. Menționăm dintru început faptul că titulatura “*noului așezământ de cultură a fost de “École Roumaine en France”, deși Nicolae Iorga se pare că oscilase între aceasta și “Institutul Român din Franța”*”, menționează autorul, în primul capitol al cărții sale.

Apărut, inițial, la Editura Academiei Române, în anul 1994, și reeditat, în 2021, la Editura Semne, volumul aduce în prim-plan, așa cum precizăm în paragraful anterior, una dintre temele neabordate până acum, dar deosebit de relevante pentru cultura română, este vorba despre organizarea și funcționarea Școlii Române de pe teritoriul francez, începând cu perioada de după Marea Unire din 1918 și continuând până în primii ani de după cel de-Al Doilea Război Mondial (mai mult formal, după asasinarea marelui nostru istoric, în luna noiembrie 1940). Practic, cu ajutorul prețioaselor izvoare arhivistice, realizatorul acestei monografii a reconstruit o lume intenționat aruncată în uitare, completând, astfel, un vid al

istoriografiei naționale care nu trebuia să existe cu niciun chip. Cu alte cuvinte, perioada 1921-1948 reprezintă acel interval de timp care constituie, pe de o parte, momentul unei activități de excelență, sub aspect cultural, la Paris, a României, iar, pe de alta, vorbim despre recunoașterea meritelor incontestabile ale cărturarului Nicolae Iorga, întemeietorul și conducătorul acestei instituții emblematice a țării în străinătate.

Așa cum ne aduce la cunoștință istoricul Petre Țurlea, menirea fundamentală a Școlii de la Paris, precum și a celei de la Roma, se întemeia pe “*strângerea raporturilor noastre culturale cu surorile noastre latine Franța și Italia*”. Erau instituții de tip “*internat academic, cu disciplină strictă individuală și socială, atât morală cât și științifică*”, unde tinerii absolvenți și artiști români puteau efectua o serie de studii de perfecționare și de cercetare, în domeniul limbilor, literaturilor, istoriei și artelor plastice. Ca element individualizant, însă, Școala din Paris se axa pe activitatea de studiere a documentelor din arhivele și

¹ Articol apărut pe 2 februarie 2022 în revista Bumerang, la Întâmpinarea Domnului, București

145 ani de la proclamarea Independenței României

bibliotecile franceze și, în genere, din întregul perimetru occidental, în timp ce Școala de la Roma urmărea, îndeosebi, sfera cercetărilor și a săpăturilor arheologice din Italia și din statele zonei mediteraneene. Temele de lucru abordate de bursieri, la *“acele specialități științifice și artistice care nu se predau deloc sau sunt prea puțin dezvoltate în România”* erau stabilite de către directorii celor două instituții, care au înființat, totdeodată, câte o bibliotecă și o arhivă de fotografii și diapozitive pentru *“informarea străinilor cu material românesc asupra țării noastre”*. De asemeni, atât la Paris, cât și la Roma, se publica un anuar sau un buletin, redactate în limbile franceză, respectiv, italiană.

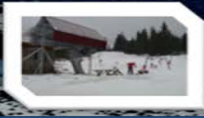
Practic, *“crearea celor două școli românești în Occident (...) reprezintă un moment de maximă importanță pentru întregul învățământ românesc”* din punctul de vedere a activității desfășurate, fiecare dintre cele patru universități existente în București, Iași, Cluj și Cernăuți, recomandând câte doi membri pe an pentru fiecare școală, tineri care întocmeau memorii trimestriale și lucrări anuale, studiile lor fiind tipărite în anuarele proprii ale celor două școli, iar lucrările artiștilor *“expuse, mai întâi, la Paris și Roma și apoi la București”*. Pe deasupra, acești cercetători aveau obligația de a-și disemina rezultatele documentărilor personale prin susținerea de *“conferințe despre viața poporului român sub toate raporturile, corespunzătoare specialității lor”*, așa după cum aflăm din paginile cărții.

Marele om de cultură și istoric Nicolae Iorga nu a dorit să înceapă activitatea Școlii Române din Franța, după cum ne dezvăluie Petre Țurlea, într-o *“trecătoare casă străină”*, așa cum îi propusese *“ministrul României la Paris, Dimitrie Ghica, cu un liceu francez”*, ci a identificat singur locul propice pentru aceasta, undeva, în apropierea Parisului și a pădurii Clamart, în localitatea Fontenay-aux-Roses, după o vizită pe care i-a făcut-o renumitului istoric Ferdinand Lot: *“Având în spate două livezi întinse, o clădire cu patru rânduri alcătuite din odăi ca pentru un hotel sau un sanatoriu, se ridica în fața unor atenanse potrivite pentru orice destinație”*. La sfatul acestuia, Iorga cumpără imobilul cu 125 000 de franci oferiți de către Ministerul de Finanțe, la cârma căruia se afla atunci Nicolae Titulescu, iar cu cei 100 000 de franci donați de Banca Blank mobilează primele trei camere cu cele strict necesare momentului de început. *“Mă îngrijisem, nota Iorga citat de Petre Țurlea, ca ambele așezăminte să scape de jocul de partide care domina Statul și astfel directorii, pe viață, vor fi numiți de Academia Română; “Regulamentul” a fost elaborat de mine, de Vasile Pârvan și de căldurosul nostru prieten Ramiro Ortiz. Eu însumi am propus pentru Roma pe Pârvan, a cărui faimă de arheolog era larg răspândită în străinătate.”*

Inaugurarea oficială, atât a Școlii Române din Franța, cât și celei din Italia, a avut loc pe data de 1 iulie 1922. În localul amenajat de la Fontenay-aux-Roses, la evenimentul respectiv au fost prezente personalități culturale franceze de marcă, precum *“P. Appell, rectorul Universității din Paris, F. Brunot, Ch. Diehl, Em. de Martonne, G. Glotz, F. Brunel, Ch. Bemont, dar și Victor Antonescu, ministrul României la Paris”*. În funcția de subdirector al instituției, a fost ales, de către Nicolae Iorga, un funcționar al Legației române de la Paris, juristul Victor Ianculescu. Pe 2 iulie, s-a desfășurat o serbare și pentru populația din localitate, unde a fost cântat imnul național al României. La câteva zile de la eveniment, într-o misivă adresată de către subdirectorul Victor Ianculescu lui Nicolae Iorga, datând din 4 iulie 1922, era menționat faptul că *“Fontenay-ul a devenit cel mai filoromân oraș din Franța”*.

Un aspect demn de subliniat a fost acela că, în cadrul Școlii Române din Franța, va fi fost înființată, începând tot cu anul 1922, o bibliotecă - *“ambasada intelectuală a țării”*, precum o denumea subdirectorul Victor Ianculescu -, atât de necesară, însă, pentru segmentul propagandei românești, dar într-o măsură mai mică membrilor școlii, care își desfășurau activitatea de cercetare-documentare, cu precădere, în marile biblioteci ale Parisului. În luna septembrie 1924, același V. Ianculescu, menționează Petre Țurlea, nota, după primirea unui nou lot de volume din partea lui Nicolae Iorga: *“În fine, au sosit lăzile cu cărți. A fost o adevărată sărbătoare pentru băieți. Se poate spune că e singura bibliotecă din Apus mai completă de cercetat pentru chestiunile privitoare la noi. Și, prin aceasta, Școala devine utilă străinilor [...]”*. Trebuie neapărat să specificăm faptul că donațiile de cărți pentru biblioteca Școlii Române din Franța veneau, preponderent, fie de la Tipografia “Datina Românească”, din Vălenii de Munte, a cărui proprietar era Iorga, fie de la marele istoric însuși. Contribuții însemnate au avut, în acest sens, Academia Română - cel mai înalt for de cultură și de știință al țării -, Casa Școalelor, dar și particulari, personalități culturale din România și din Franța, una dintre acestea fiind sociologul Dimitrie Gusti (fondatorul de mai târziu, din 1936, al Muzeului Satului din București), care, în 1923, a donat colecția integrală a Revistei “Arhiva”, alături de o serie de volume de specialitate.

145 ani de la proclamarea Independenței României

De asemenea, conștient fiind de rolul deosebit de important al Școlii Române din Franța pentru propaganda românească, bancherul Aristide Blank, cel care donase, anterior, instituției (prin Banca Blank) 100 000 de franci, luase decizia, în octombrie 1923, de a dăruia câte un exemplar din tot corpusul tipăriturilor ce vor vedea lumina zilei, la Editura “Cultura Națională”, al cărei patron era. Unul dintre scriitorii români, care au donat, la rândul lor, cărți Școlii este Panait Istrati, care a menționat pe volumul respectiv: *“Bibliotecii Școlii Române din Franța, închin acest modest prinos al unui șir de ani împănați de visuri și săgetați de suferințe. P.I. Paris, 11 iulie 1924. Cititorule! Crede neîncetat într-o lume mai bună ca cea de azi!”*

3 În anul inaugurării oficiale a Școlii Române din Franța, fostul profesor al lui Nicolae Iorga, bătrânul istoric francez Emile Chatelain a fost cel care a dăruit instituției *“trei lăzi cu cărți, scriind „cu mâna tremurândă” pe volumul lui Louis M. Quicherat, “Thesaurus poeticus linguae latinae” (1836): “Juvenibus Rumanicis Fontenaei ad Rosas, studentibus. Aemil Chatelain, an MCMXXII”*. Printre lucrările donate de Chatelain, se aflau teze de doctorat la Sorbona, dicționare, o colecție impresionantă din *“Bibliothèque de l'École des Hautes Études”* și din *“Bibliothèque de la Faculté des Lettres de Paris”*, precum și colecția completă, pe ultimii 14 ani, din *“La Revue de l'Art Ancien et Moderne”*, de la anul IV la anul XIX. În vara anului 1923, bunul prieten al lui Nicolae Iorga și al României, Generalul Henri Mathias Berthelot (supranumit “francezul cu suflet de român”) *“va trimite trei lăzi cu cărți și două pachete cu publicații”*. Donații către Școală au efectuat, de asemenea, Ministerul Instrucțiunii Publice din Franța și Biblioteca pariziană Sainte-Geneviève.

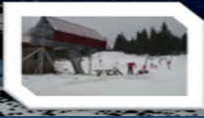
Istoricul Petre Țurlea știe să scoată în mod exemplar la lumină valoarea inestimabilă a documentelor de arhivă, în cazul Școlii Române din Franța și a fondatorului acesteia, savantul Nicolae Iorga, motiv pentru care ispita de a insista asupra amănuntelor cărții este de nestăvilit pentru tine, ca lector împătimit de informație culturală unicat. Concluzionând aspectul extrem de relevant al donațiilor și achizițiilor de carte, se poate considera că biblioteca instituției era, la acea vreme, *“cea mai completă din Occident în ceea ce privește problemele românești”*, ea numărând 3 000 de volume, în anul 1930, și aproximativ 8000, în perioada 1938-1939, înainte de izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, *“cele mai valoroase, pe plan sentimental, erau ținute într-un dulap separat: 300 de volume cu ștampila “Biblioteka Roméné din Paris fondată în 1846”: este vorba de Biblioteca Societății Studenților Români, înființată la Paris, la 8/20 decembrie 1846 (societatea data din 2/14 decembrie 1845) sub conducerea lui Scarlat Vîrnav”*, așa cum specifică Petre Țurlea, citând sursele consultate.

Alături de bibliotecă, în cadrul Școlii Române din Franța, a fost înființat și un Muzeu, inaugurat în anul 1925, majoritatea obiectelor expuse aici fiind donate, precizează P. Țurlea, de către Nicolae Iorga: *“scoarțe populare, costume țărănești (expuse câte șase pe panouri speciale), stampe, tablouri cu vederi din țară”*, obiecte cărora li s-au adăugat *“lucrări executate chiar de către artiștii plastici din Școală; între acestea, locul cel mai important îl deținea marea frescă realizată de pictorul Vasile Blendea, reprezentând un grup de personalități românești, între care și pe directorul Școlii Române din Franța”*.

O pleiadă de tineri cercetători, deveniți, ulterior, nume mari ale culturii române au călcat pragul Școlii de la Fontenay-aux-Roses. Astfel, în perioada 1921-1922, îi regăsim, ca membri, pe Constantin Marinescu, Nicolae A. Constantinescu, Al. Rosetti-Bălănescu, Vasile Sauciu, Virgil Bogdan, Catul Bogdan, Alexandru Rally, între 1922 și 1923, pe Scarlat Lambrino, Vasile Munteanu, Grigore Nandriș, Vasile Mușlea, Elena Brătescu, Maria Grigorescu, un an mai târziu, în intervalul 1923-1924, se aflau la studii Constantin C. Giurescu, Petre P. Panaitescu, N. Georgescu Tistu, Nicolae Popa, cărora li se alătură, în 1925, Vasile Băncilă, Vasile Voiculescu, Sever Pop, Ioan M. Rașcu, Richard Hette, Ioan Nițescu, iar ca ospitanți (membri fără drepturi depline, numiți pe trei sau șase luni), I. Popescu-Spineni, Lucreția Mihail. Anul 1926 îi aduce, la Fontenay-aux-Roses, pe Dumitru Murărașu, Dimitrie Paschiewski (Bănățeanul), Ioan Șiadbei, Nicolae C. Bejenaru, ospitanți - Iluș Kristof și Ion Buzdugan, pentru ca, în 1927, să-i regăsim pe Eugen Pahontzu, Vasile Blendea, Virginia Vasiliu, Ion Armeanca, Dorin Popescu, Constantin I. Andreescu, Ion Breazu, consemnează istoricul Petre Țurlea.

Mai departe, trecându-i în revistă, cronologic, pe toți membrii Școlii, Țurlea scrie că, în lista de bursieri aprobată de Ministerul Instrucțiunii Publice, pe anul 1928-1929, pentru Școala Română din Franța, figurau Eugen Pahontzu, Virginia Vasiliu, Aurelian Sacerdoțeanu, Nicolae Corivan, Olimpiu Boitoș, Elvira Georgescu, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, Radu Vulpe, Ion Marșic, Vasile Blendea, Miltiade

145 ani de la proclamarea Independenței României

4

Cuparencu, Despina Manoliu, Nicolae Marinache, Gheorghe Maxim-Burdujcanu, Grigore Avachian, Gerhart Kelp, Vasile Vasiliu. Pentru perioada 1930-1931, aveau destinate burse Despina Manoliu, Valeriu Papahagi, Gheorghe Maxim-Burdujeanu, Ion Irimescu, Nicolae Marinache, Coralia Călin, Radu Paul, Adina Moscu, Vasile Mihordea, ospitanți fiind Gerhart Kelp, Cornelia Șiadbei, Emilia Alexandrescu. În 1931, mai vin Dimitrie Ionescu, Traian Chelariu, Nichita P. Smochină, Iulian Jura, Adrian Petroaie, Vasile Lungu, iar, în 1932, primiseră aprobări Paul Miracovici, Barbu Slușanschi și Alexandru Elian, ospitanți - Andrei Gafiței, Alexandru Ciucurencu, Mihai Tomazian. În intervalul 1934-1935, s-au pregătit în Franța Alexandru Ciorănescu, Valerian Nuțu, Eufrosina Dvoicenco, Ortansa Hămbășanu, Minodora Ignat, Dumitru Berlescu, Theodor Holban, Nicolai Dănilă, Ontario Podea, Maria Dumbravă, Constantin Popescu, Carol Göllner, Victoria Cosmescu, Emil Turdeanu, Ion Turească, Dumitru Macrea, Maria Oltea Cudalbu-Slușanschi, Vasile Grosu, Grigore Popa. Nume noi regăsim, în anul 1937, și anume: Francisc Pall, Ioan Popenciuc, Magda Cuza, Mihai Colinescu, Gabriel Popescu, iar, în 1938, pe Emil Lizărescu, Nicolae Laslo (Lascu), Emil Condurachi, Constantin Pantelimon, Ioan Popenciuc, Emanoil Haivas, Zaharie Macovei, Constantin Nicuță, Marcel Ciuntu, I. Horia Rădulescu, Octavian Vuia. Arhiva anului 1939 consemnează dosarul de numire a lui Bucur Teodor, în schimb, pentru anul 1940, doar Arhiva Iorga-Pippidi păstrează memoriile de activitate ale lui Nicolae A. Gheorghiu, Octav Nandriș, Valentina Pleșca-Bardu, Zaharie Macovei.

Din prima serie, Alexandru Rosetti-Bălănescu spunea despre locul ales de Iorga pentru Școală, că, la Fontenay-aux-Roses, *„liniștea este desăvârșită, casa bine amenajată și împrejurimile plăcute”*. Alexandru Rally, în schimb, creiona o comparație antologică între mica localitate de lângă Paris și cea prahoveană de pe Valea Teleajenului, anume aceea că *„e un mic Văleni Fontenay-ul”*. În octombrie 1924, viitorul mare istoric Constantin C. Giurescu (care a făcut parte din cea de a doua serie de cursanți) făcea următoarele remarci favorabile: *„Am regăsit cu adevărată emoție mediul atât de prielnic studiului și atmosfera prietenească ce există între membrii Școlii. Amintirea ei va constitui unul din punctele luminoase ale vieții. Mă simt dator să vă mulțumesc încă odată că mi-ați dat posibilitatea să petrec doi ani într-un astfel de mediu”*. Coleg cu Giurescu, o lună mai târziu, la 30 noiembrie 1924, filologul și istoricul Petre P. Panaitescu îi scria profesorului Nicolae Iorga, astfel: *„La Fontenay-aux-Roses mă bucur de toate condițiile de „bien-etre” favorabile unei munci spornice.”*

O serie de personalități marcante, sosite din țară la Paris, și-au exprimat laudele sincere la adresa Școlii Române din Franța. Așa se face că, în anul 1923, Ioan Bianu - ctitorul Bibliotecii Academiei Române (așa cum îl consideră prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române) - *„considera instituția foarte frumoasă; Dimitrie Gusti se arăta entuziasmat”*, iar *„Gh. Munteanu-Murgoci aprecia ca monumental ceea ce se făcuse”*. Scriitorul Cezar Petrescu definea, în 1927, Școala ca fiind, nici mai mult și nici mai puțin, decât *„raiul domnului Iorga”*. Cred că aceasta este cea mai potrivită caracterizare pentru munca și lupta continuă a fondatorului ei patriot...

În timp, vor exprima aprecieri elogioase un Gh. Ionescu-Șișești, un Gheorghe I. Brătianu, dr. Constantin Angelescu, dr. Ion Cantacuzino, diplomatul Ion Mitilineu, generalul Prezan, poetul Cincinat Pavelescu, filozoful Nae Ionescu, omul de litere Izabela Sadoveanu-Evan, filozoful C. Rădulescu-Motru ș.a. Iată ce-i scriau, în iunie 1923, directorului Școlii Române din Franța - Nicolae Iorga -, vizitatorii instituției - Gh. Ionescu-Sișești, Constantin Stroescu, Vasile Sauciuc, Nae Ionescu, alături de care au iscălit Victor Ianculescu și Scarlat Lambrino: *„Din frumosul Fontenay-aux-Roses - pământ al țării noastre - trimitem inițiatorului și creatorului acestui fericit cuib de români, gândurile noastre de admirație și respectuos devotament, urându-i mulți ani buni de muncă rodnică pentru fericirea neamului.”* Poetul Octavian Goga, adversar politic al lui Iorga, afirma, în 1925, după ce a vizitat Școala: *„Foarte frumos, admirabil, bună idee [...]!”*

Nicolae Iorga s-a luptat mult, în perioada cât a fost premier (1931-1932), cu glasurile unora din Adunarea Deputaților care, invocând contextul economic dezastruos al țării, se întrebau, ne spune istoricul Petre Țurlea în carte, *„dacă nu ar fi bine să fie desființată Școala de la Fontenay-aux-Roses”*. Răspunsul ferm al lui Iorga a fost acela că *„instituția respectivă este indispensabilă pentru țară și „cheltuiala este minimă”, deoarece nu cuprinde decât un număr foarte mic de membri”*. Loviturile asupra instituției și a directorului său au continuat și după schimbarea de guvern, astfel că, în toamna lui 1932, au fost suprimate bursele membrilor celor două Școli Române de la Roma și Paris. Îndurerat și,

145 ani de la proclamarea Independenței României

deopotrivă, revoltat, Nicolae Iorga i se adresează, în scris, ministrului Instrucțiunii Publice, Dimitrie Gusti, specificând că *“Este desigur o greșeală, o măsură financiară neputând să desființeze astfel de instituții care au contribuit și contribuie așa de mult nu numai la dezvoltarea științei românești, dar și la strângerea și întreținerea legăturilor culturale cu țări de care suntem legați așa de mult ca Franța și Italia”*. Rezoluția favorabilă de pe scrisoare a salvat, cel puțin pentru moment, cele două instituții de la dispariție.

Deși erau audiate cursuri la renumitele instituții franceze de învățământ superior, unde predau istorici și filologi renumiți, precum Ferdinand Lot, Mario Roques, Joseph Bedier, Edmond Faral, Gabriel Millet, Emile Bourgeois, Antoine Meillet, Ferdinand Brunot, Hubert Pernot, Charles Bemont, Jean Boutiere, Paul Valery, Paul Hazard, Henri Focillon, Etienne le Roy, Paul Rey, Etienne Gilson, Jaques Zeiller, Eugene Albertini, Albert Grenier ș.a., descoperim o latură comparativă, demnă de menționat, între învățământul francez și cel românesc, într-o scrisoare datată 12 martie 1920 și adresată de către Gheorghe I. Brătianu, aflat la studii la Paris, profesorului Nicolae Iorga. Brătianu preciza următoarele: *“Am putut, odată mai mult, să constat pregătirea superioară pe care o au cei ieșiți din școala d-voastră. E pentru mine, începător, o adevărată satisfacție națională să văd că la Chartes un român, pregătit la București de profesori români, e mult mai tare în istoria generală a Apusului decât toți francezii de acolo”*. Pe aceeași lungime de undă s-a aflat și Alexandru Rally, specializat, la Școala de la Fontenay-aux-Roses, în literatură franceză medievală, care, la 11 februarie 1922, îi scria astfel lui Iorga: *“Trebuie să spun, domnule profesor, că m-am găsit, cu toată dezordinea mea cunoscută, bine pregătit și față de colegii francezi de la cursuri, cât și de cei chinezi, englezi, mulatri sau ruși. Le sunt cu mult superior la lectura istorică.”*

În 1923, în Franța, statisticile înregistrau un număr de 1300 studenți din România, *“ceea ce-l făcea pe un ziarist să afirme, în 1930, că Sorbona devenise a cincea universitate românească”*, precizează istoricul Petre Țurlea, care, în monografia sa despre instituția creată de Nicolae Iorga la Fontenay-aux-Roses, ține să specifice tipul complex de comunicare și de inter-relaționare dintre membrii Școlii Române din Franța și profesorii lor francezi, un echilibru perfect și un schimb informațional dinamic, *“presupunând influență în ambele sensuri, românii oferind date noi, interpretări necunoscute în Occident ale istoriei țării lor”*. Un exemplu elocvent, în acest sens, îl aflăm în cartea profesorului Țurlea, exemplu ce face referire directă la tânărul pe atunci Constantin C. Giurescu, solicitat de către specialistul francez în istoria artei bizantine G. Millet, în decembrie 1923, *“să-și spună părerea despre un lot masiv de documente fotocopyate de el la mănăstirile de la Muntele Athos”*. Lotul conținea atât documente românești din perioada secolelor XIV-XVII, scrise în limba slavonă, precum și documente din secolele XVII-XIX, redactate în limba română. Un alt exemplu ilustrativ este cel din anul 1927, al lui Sever Pop, care a fost invitat *“să participe la o lungă anchetă lingvistică internațională, condusă de rectorul Universității din Zürich, în sudul Franței, în Italia și Germania”*.

Sigur că deschiderea internațională pe care le-o oferea, prin Școala Română din Franța, profesorul și savantul Nicolae Iorga, elevilor veniți la specializare, la Fontenay-aux-Roses, avea o influență deosebit de puternică asupra dezvoltării lor ulterioare și a valorificării corpusului de cunoștințe acumulat, anvergura personalității marelui istoric român recunoscute la nivelul comunității științifice franceze, dar și patronajul oferit de acesta tinerilor cercetători, constituind puncte de reper forte în crearea culoarului de vizibilitate necesar afirmării profesionale. Pe această linie, Carol Göllner menționează în mod concret: *“Noi puteam aborda și alte teme, Nicolae Iorga recomandându-ne personal unor mari savanți, (...) - simțeam pretutindeni o apreciere deosebită, fie că lucram la Bibliothèque Nationale din Paris, unde directorul La Roncière era coleg de studii al profesorului, la Veneția sau în Biblioteca British Museum din Londra”*. Astfel, o parte dintre membrii Școlii Române din Franța, ne spune Petre Țurlea, *“vor rămâne perioade îndelungate în afara Franței, pentru cercetări în arhivele din Italia, Spania, Portugalia, Anglia, Polonia, Germania, Austria, Bulgaria”*. Atrage atenția, în mod deosebit, descrierea, în cheia amuzantă a figurilor de stil, făcută de P.P. Panaitescu, în 1925: *“În adevăr, lucrez ca un disperat, învăț rusește, consult cărțile erudite și eficiente pentru suflet. Biblioteca Națională este o imensă hală plină de cititori care au mutre fioroase de erudiți. (...) Din când în când se plimbă pe sub scaune o pisică enormă neagră, un fel de apariție diabolică și se așază pe vreun fotoliu rămas liber. Este pisica gardianului și sufletul negru al cărților (...)”*

După 1930, însă, se poate constata o aplecare categorică înspre studiul arhivelor, o direcție recomandată de Nicolae Iorga elevilor săi, în vederea identificării și publicării unor documente legate de

145 ani de la proclamarea Independenței României

trecutul românesc. Este calea pe care a mers, din 1932, și Alexandru Ciorănescu, tânărul *“trimis de Nicolae Iorga pentru a lucra în arhivele venețiene și în Biblioteca Marciană”*, fiind găzduit în *“Casa Romena”* din Veneția, *“o altă ctitorie a marelui istoric”* român, așa cum precizează Petre Țurlea în carte. Rezultatele cercetărilor din Spania, ce aveau să fie *“anunțate cu entuziasm directorului Școlii, vor duce la publicarea unui valoros volum: “Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas” (București, 1940), recenzate elogios de Nicolae Iorga”*. Alexandru Ciorănescu, în urma unei alte etape de studiu în Italia, *“semnala posibilitatea ca Academia Română să cumpere Arhiva Cardinalului Anton-Maria Graziani (care scrisese o biografie a lui Despot Vodă), conținând documente din timpul lui Mihai Viteazul”*.

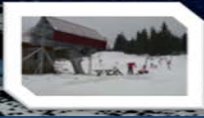
Unii membri ai Școlii Române din Fontenay-aux-Roses, ne spune profesorul Țurlea în lucrarea sa, *“se specializau în culegerea de articole privitoare la români și românitate, apărute în presa franceză”*, așa precum și-a ales, ca temă de lucru, de pildă, Hortensia Hămbășeanu, tânăra care, în publicațiile *“Gazette de France”* și *“Mercure de France”* din anii 1784-1785, a identificat numeroase știri și informații privind Revoluția lui Horea din Transilvania. De asemenea, un alt cursant al Școlii, Marcel Ciuntu, a cercetat, în anul 1938, toate ziarele franceze din secolul al XIX-lea, cu precădere *“Le Moniteur”*, în legătură cu problema Unirii Principatelor, la fel ca și Zaharie Macovei, în 1938-1939, acesta din urmă, axându-se, însă, pe subiectul cu pricina, doar din perspectiva revistelor culturale ale vremii.

Trebuie menționat aici și un aspect deosebit de important referitor la artele plastice românești, anume că aproape toți cei care au trecut pe la instituția înființată de Nicolae Iorga în apropierea Parisului au devenit nume de referință ale domeniului anterior menționat. Îi amintim aici pe Ion Irimescu, Adina Moscu, Alexandru Ciucurencu, Schweitzer-Cumpăna, Catul Bogdan, Vasile Blendea. O parte dintre lucrările artiștilor erau reținute pentru Muzeul Școlii Române din Franța. De multe ori, tablourile erau acceptate la diverse expoziții pariziene sau chiar la Salonul Oficial.

Cei mai mulți, însă, *“dintre membrii Școlii Române din Franța au desfășurat și diferite activități în cadrul propagandei românești în Occident: conferințe, articole publicate în presa franceză ș.a.”* Un exemplu, în acest sens, este Alexandru Rally, care în anul 1922, *“se oferea pentru conferințe de propagandă, dorind să contracareze „minciunile grosolane ori meșteșugite care se spun din toate părțile despre țară”*. Trei ani mai târziu, în 1925, *“Petre P. Panaitescu și Constantin C. Giurescu au îngrijit o mare expoziție de artă și istorie românească la Paris”*. Cu alte cuvinte, Petre Țurlea ține să sublinieze faptul că *“activitatea membrilor Școlii Române din Franța a fost foarte complexă, depășind cadrul unei stricte pregătiri în specialitatea aleasă”*. În acord cu acest aspect, dar și cu prevederile Regulamentului instituției, Școala Română din Franța va publica, începând cu 1923, o revistă anuală, intitulată *“Mélanges de l'École Roumaine en France”*, unde, printre alte materiale, erau tipărite, în principal, lucrări ale membrilor secției istorice și, în secundar, materiale de la secția filosofică și filologică. Anuarul, fiind distribuit tuturor institutelor de învățământ superior din străinătate, a avut șansa de a pătrunde, astfel, *“în circuitul cultural internațional”*. De asemenea, multe dintre cercetările efectuate de membrii Școlii erau incluse și în paginile revistelor de specialitate conduse de savantul Nicolae Iorga (*“Revista Istorică”*, *“Revue Historique du Sud-Est européen”*, *“Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine”*, *“Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”*, *“Neamul românesc”* ș.a.). Carol Göllner menționa, din această perspectivă, următoarele: *“Simțeam spiritul larg, generos al profesorului Iorga, oferindu-ne posibilitatea să ne dezvoltăm, neîncătușați de planuri, într-un mediu științific de înalte valențe.”*

„Având în vedere, scrie istoricul Petre Țurlea, faptul că Nicolae Iorga era o personalitate cu totul ieșită din comun”, un savant care se bucura de un înalt prestigiu pe plan extern, cu deosebire în spațiul cultural francez, sub egida Școlii Române din Franța, a apărut la Paris, în 1933, volumul omagial “Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française” (ce cuprindea 54 de contribuții ale unor personalități din Occident și 4 românești). Comitetul de editare a impresionantului lucrări era alcătuit din nume remarcabile ale culturii franceze, precum: S. Charlety - Președinte de onoare al comitetului editorial, rector al Academiei din Paris și membru al Institutului -, Charles Diehl - președinte activ -, Ch. Bémont și F. Lot - vicepreședinți -, J. Ancel, F. Brunot, H. Capitant, J. Carcopino, P. Collinet, Alfred Coville, H. Focillon, G. Glotz, H. Hauser, Em. de Martonne, J. Marx, G. Millet, M. Roques - membri.

145 ani de la proclamarea Independenței României

Datorită influenței și anvergurii unei personalități de nivelul celei a istoricului Nicolae Iorga, Școala Română din Franța devenise, încă de la început, *“o adevărată casă românească, un loc de înfrățire franco-român”* ales, așa cum constata subdirectorul acesteia, Victor Ianculescu, în anul 1924, *“Tocmai de aceea, intelectualii francezi, atunci când doreau să-și exprime sentimentele față de România, nu se duceau la Legația țării de la Paris, ci la Fontenay-aux-Roses”*, precizează Petre Țurlea în cartea sa. Spre exemplu, în 1927, *“un grup întreg de profesori de la Sorbona au venit pentru a-și prezenta mâhnirea la moartea regelui Ferdinand I”*. A fost și motivul principal pentru ca *“însăși Legația României să recunoască primatul Școlii în domeniul propagandei, trimițând aici spre informare pe toți aceia care se interesau de realitățile din țară”*. Și nu numai atât, căci Școala din Fontenay-aux-Roses, înființată de Nicolae Iorga, devenind principalul centru de propagandă românească pe teritoriul francez, *“cu sprijinul său se va forma, în 1924, “Asociația Prietenilor României”, prezidată de deputatul Louis Marin și având în Comitetul de onoare pe Nicolae Iorga”*.

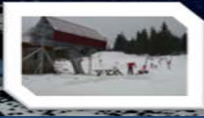
Anul 1927, îi va aduce Școlii Române din Franța recunoașterea oficială binemeritată drept instituție superioară de învățământ, datorită intervenției profesorului S. Charlety, rectorul Universității Sorbona. Astfel, membrii acestei Școli erau *“considerați în categoria studenților francezi și, ca urmare, scutiți de taxe de carte de identitate”*. Datorită directoratului asigurat de către marele istoric român, atât de prețuit la nivel european, *“o serie de asociații studențești românești din Occident îi vor solicita patronajul”*, iar, din 1925, *“Asosociation des Etudiants roumains de Strasbourg” și-a luat numele de “Nicolae Iorga”*, la fel cum va proceda, în 1932, asociația similară din Milano (Italia).

Cu toate că nu a făcut parte dintre membrii Școlii Române din Franța, filosoful Constantin Noica a avut relații de bună colaborare cu această instituție între anii 1938-1939. Noica afirmă faptul că *“Rămâne deschisă întrebarea dacă statutul creat cercetătorilor tineri de Pârvan, la Roma, nu era uneori mai potrivit decât cel de la Fontenay-aux-Roses. [...]. În orice caz, rezultate strălucite au dat amândouă, și cei de astăzi ar trebui, în sfârșit, să urmeze ceva din exemplul lor”*. Altfel spus, cele două Școli (de la Paris și de la Roma), create prin Legea din 1920, menționează istoricul Petre Țurlea, *“au ca principal element de asemănare faptul că au reprezentat pentru România adevărate pepiniere de oameni de cultură de talie mondială”*.

Declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial în Europa și asasinarea, la 27 noiembrie 1940, la Strejnicu, în Prahova, a marelui savant Nicolae Iorga, a determinat ca activitatea Școlii din Fontenay-aux-Roses să se desfășoare mai mult formal, astfel încât vor mai ajunge doar câțiva noi membri în Franța (N.A. Gheorghiu, Octav Nandriș, Valentina Pleșca-Bardu), rapoartele instituției, din ianuarie-martie 1940, specificând *“greutățile întâmpinate în urma controalelor severe ale Poliției franceze”*. N.A. Gheorghiu preciza faptul că *“era cu deosebire ajutat de Biblioteca Școlii, „reorganizată în ultimul timp, care poate oferi o bogată informație referitoare la cultura românească”*. Situația incertă din Franța, l-a obligat pe subdirectorul Școlii, Victor Ianculescu, ca, pe data de 21 mai 1940, să găsească un adăpost pentru refugiul Școlii. *“Școala profesorului Iorga - creatorul și directorul ei -, spunea Ianculescu, nu poate să rămână sub ocupație. Ca o măsură de prevedere, cărțile rare și obiectele valoroase au fost împachetate în lăzi și depuse în pivnițele Ambasadei, unde chiar în caz de evacuare urma să rămână o permanență”*. Școala Română din Franța a rămas, însă, pe loc, scrie Petre Țurlea. Din nefericire, *“în toate depozitele arhivistice folosite nu se găsește, după 1 iunie 1940, nici un memoriu de activitate și nici una din obișnuitele scrisori ale subdirectorului”*, menționează profesorul Țurlea.

„Dramatica toamnă a anului 1940 va aduce asasinarea lui Nicolae Iorga, atât de mult deplânsă de lumea intelectuală, de toți românii pentru care marele istoric devenise însuși simbolul independenței țării și al demnității umane.”, scrie în cartea sa Petre Țurlea, și, o dată cu acest moment de gravitate maximă, Școala Română din Franța, ctitoria savantului român nu a mai existat decât la nivel formal, așa cum spuneam anterior, până în anul 1948, când a fost desființată, în mod oficial. În luna mai 1941, Decretul-lege nr. 1 422 privind organizarea școlilor românești din Franța și Italia, a înlocuit Legea din 1920, precum și Regulamentul de funcționare al celor două instituții, din 13 august 1921. Numele inițial al instituției este schimbat în *“Școala Română din Paris”*, sporind numărul specialităților admise (istoria, geografia istorică și filologia cu disciplinele lor auxiliare). În funcție de noul Decret-lege, Academia Română, în ședința sa din 27 mai, a recomandat, pentru Școala Română din Roma, pe Scarlat Lambrino (profesor la Universitatea din București și membru corespondent al Academiei Române), iar, în ședința din 28 mai, pentru Școala Română de la Paris, a fost recomandat Constantin Marinescu (profesor la

145 ani de la proclamarea Independenței României

Universitatea din Cluj-Sibiu și membru corespondent al Academiei Române), ambii directori, foști membri ai Școlii din Fontenay-aux-Roses, fondate de Nicolae Iorga.

Istoricul Constantin C. Giurescu, menționat de Petre Țurlea, constata, cu tristețe, distrugerea oricărei urme din grandoarea de altădată a Școlii Române din Franța, astfel: *“Am fost în anii trecuți să revăd Școala de la Fontenay; nu mai există nimic, nici clădiri, nici grădină, nici vechea stradă; în locul lor trece astăzi o lată arteră de circulație și s-a ridicat un HLM, adică un bloc cu apartamente «cu chirii modeste», adică pentru cei cu venituri asemenea; localnicii pe care i-am întrebat nu mai știau nici măcar de Rue des Châtaigniers, necum de Școală!”*. Poate doar amintirea de neșters din inimile foștilor cursanți de la Fontenay-aux-Roses, precum filozoful Octavian Vuia, care, peste ani, în 1983, evoca, în tonuri calde, figura luminoasă a marelui savant român de talie internațională Nicolae Iorga, astfel: *“Pentru mine, Iorga a rămas personalitatea care, ca om de știință și îndrumător cultural al neamului, mi s-a impus mai mult decât toți ceilalți maeștri ai culturii românești, pe care mi i-am putut apropia și cunoaște. De aceea pot spune cu toată modestia: am făcut și eu parte din promoția lui Nicolae Iorga. Ceea ce am învățat de la el, cel care n-a îndrăgit prea mult filosofia, a fost însă pentru mine tot atât de prețios ca tot ce mi-au dat înțelepții Apusului.”*

Privind din perspectivă axiologică aportul Școlii de la Fontenay-aux-Roses și al ctitorului ei, Nicolae Iorga, un membru de vază al acestei instituții, Alexandru Ciorănescu, profesor universitar în Spania și, de asemeni, membru al Academiei Ibero-Americane, citat de Petre Țurlea în captivanta sa carte, scria următoarele: *“Școala Română din Franța a fost determinantă în cariera mea științifică și în formația mea în general: a fost determinantă pentru toate generațiile care au trecut prin ea și care au alimentat apoi, în mod pozitiv și majoritar, învățământul superior românesc, a contribuit la formarea unor mentalități decise a contribui solidar la o cauză, dincolo de superbe izolări, chiar dacă solidaritatea s-a înțeles uneori, în mod greșit, ca un club închis, sau cauza ca un interes. Cred că din această experiență și din cea de la Roma - diferită, dar echivalentă - se deduce că începutul vieții științifice la nivelul ei ultim (doctorat sau specializare) e încă o ucenicie, care se realizează, ca toate ucenicile, mai bine într-un mediu colectiv, cum e o școală (chiar dacă repugnă ideea de școală la acest nivel), decât o pregătire izolată, într-un mediu neapărat ostil, cum e o bursă.”*

Mai mult decât atât, rolul fundamental al celor două Școli din Franța și din Italia a fost, fără dar și poate, unul integrator pe o multitudine de planuri: pedagogic, instituțional, academic, științific și cultural. Înființarea, în primul sfert de veac XX, a acestor doi poli ai cercetării și învățământului românesc a făcut parte din viziunea unui mare profesor, academician, istoric - Nicolae Iorga -, privind viitorul culturii naționale și expunerea acesteia, fără complexe inutile, în fața Pantheonului de valori vestice. Indiscutabil, reacția Occidentului, la construcția monumentală a marelui nostru savant, a fost una pozitivă. Căci tot ceea ce a gândit și realizat Iorga (*“o creație făcută de mine pentru țară”*, așa cum singur își definea propria operă de tip instituțional-managerial, într-una dintre ședințele Parlamentului român), în Franța, prin intermediul Școlii create (*“pepinieră de lucrători intelectuali”*, mențione apărută într-un articol din *“L'Independance Roumaine”*, citat de Petre Țurlea) și a membrilor ei străluciți, se înscrie printre axele majore ale istoriei culturale de secol XX a poporului român, precum și în categoria acelor momente astrale, unice, când fluidul unei culturi, în speță, cea autohtonă, se integrează, cu distincție și noblețe, definitiv, în constelația luminoasă a marii culturi universale.